

Chiapas: la guerra de baixa intensitat

Els capellans i tot el poble d'Acteal, davant la fossa comuna de les víctimes de la matança del passat 22 de desembre. La responsabilitat, si més no passiva, de la policia és clara.

Lluny de l'espectacularitat d'altres conflictes, la guerra de Chiapas té una sortida difícil. La persistència de les xarxes caciquistes, la manca de terra i la falta de democràcia exigeixen una reforma constitucional que afectaria tot Mèxic. La reforma no arriba, i la tensió va en augment.

El primer de gener de 1994 l'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional (EZLN) liderat pel sots-comandant Marcos declarava la guerra al govern del president de Mèxic, en aquell moment Carlos Salinas de Gortari. Durant quatre anys el conflicte a Chiapas ha resistit com una guerra de baixa intensitat que ha provocat més de cinquanta morts, fins que el passat 22 de desembre va tornar a saltar a les primeres planes de la premsa de tot el món per culpa de la matança de 45 indígenes a la comunitat d'Acteal, municipi de Chenalhó a mans d'un grup de paramilitars.

Els desplaçats, creix el nombre de víctimes. Dos mesos després, el conflicte sembla caure dins el mateix ritme latent que provoca un constant degoteig de morts i agressions; però mentrestant més

de 9.000 persones han perdut les poques pertinences que tenien: la casa, construïda d'atovons i palla i els petits terrenys destinats a plantacions de cafè i horta.

Es tracta dels desplaçats, gent que per por de les represàlies d'un o altre bàndol han hagut de fugir cap a improvisats camps de refugiats per tota la zona muntanyosa de Chiapas. Actualment, gran part de la tensió es concentra al municipi de Chenalhó, una àmplia zona a 40 quilòmetres de San Cristóbal de Las Casas, l'antiga capital de l'estat. Des del 1995 conviuen a la zona el govern autònom del campament de Pol-hoí i el constitucional de San Pedro Chenalhó.

Pol-hoí és un campament que fa tres anys acollia unes 700 persones simpatitzants de l'Exèrcit Zapatista, alguns integrants de base i els escamots de suports, mentre que el govern constitucional de San Pedro és de tendència priista, afí al Partit Revolucionari Institucional, al poder a Mèxic des de fa més de setanta anys i que tradicionalment, a Chiapas ha defensat els interessos de terratinents i cacics. A mesura que va anar augmentant la tensió a la zona, la gent d'un i altre bàndol abandonaren les seves terres per a concentrar-se en comunitats ideològicament afins, fet que provoca l'actual balcanització de l'estat. Però, a més, no tots volen prendre carta activa a l'assumpte, i al mig han quedat un grup de gent, agrupats al voltant de la Sociedad Civil Las Abejas, que es declara neutral en el conflicte i s'agrupa en Campaments Civils per la Pau.

Malgrat tot, els membres bel·ligerants no respecten aquesta neutralitat. El passat 22 de desembre els paramilitars priistes van atacar un d'aquests campaments neutrals situat a la zona zapatista. En aquell

Una imatge del campament de Pol-hoí. Hi viuen més de 7.000 persones.

mateix moment, el pànic es va estendre per tota la regió i 7.000 persones van emprendre un èxode que s'acabaria a Pol-hoí, el campament zapatista més gran de Chiapas.

Pol-hoí, terra i llibertat. Ràpidament, Pol-hoí va haver d'organitzar-se per acollir els refugiats. Els comitès de salubritat, fusteria i aigua potable van construir diversos camps dins la zona amb barraques de fusta, plàstics i uralita que acullen els nousvinguts. El govern autònom de Pol-hoí és format per un consell municipal elegit en assemblees populars sempre a la manera dels tzotzils, una de les ètnies descendents dels maies que habita la regió dels Alts de Chiapas. L'economia interna de Pol-hoí funciona gràcies als productes que ells mateixos cultiven i cullen: cafè, hortalisses i fusta, que són venuts a l'exterior o bé són intercanviats en mercats improvisats. La terra a Pol-hoí és per al qui la treballa i o bé és del govern o bé està organitzada en *ejidos*, un sistema de propietat de la terra creat pels governs revolucionaris del 1917 segons el qual el camperol pot fer ús lliure de la seva terra, però aquesta terra està adscrita a una comunitat i no podrà ser venuda si no és dins el grup. L'ajuda que rep aquest camp de refugiats és un dels punts candents que enfronta els zapatistes amb les institucions mexicanes. D'una banda, els problemes de salubritat han augmentat considerablement i més de trenta persones han mort en els

darrers quatre mesos per culpa de malalties respiratòries, que en condicions normals haurien estat fàcils de tractar. A més, també es tem l'aparició de brots de còlera. Malgrat tot, la Creu Roja Mexicana, en el que sembla una mostra de cinisme sense precedents, va enviar a Pol-hoí un carregament de medicines caducades a més d'uns quants productes per a perdre pes. Aquest fet ha provocat que el govern autònom de Pol-hoí no accepti tampoc l'ajuda rebuda per la divisió nacional de la Creu Roja i exigeixi a la internacional que intervingui directament en el conflicte. Mentrestant el govern mexicà ha enviat diversos destacaments de l'exèrcit federal a la zona per fer tasques humanitàries, però els zapatistes veuen aquestes missions com una excusa més per a augmentar el control militar a la zona. Sigui com sigui, el govern autònom de Pol-hoí no permet l'entrada de soldats als seus campaments, de manera que els soldats solament poden ajudar els desplaçats de les comunitats prioritàries.

El desplegament a la zona d'organitzacions no governamentals (ONG) estrangeres també ha generat controvèrsies. La majoria d'aquestes organitzacions concentren les seves activitats en els campaments zapatistes –els més nombrosos i necessitats de la regió– fet que ha provocat les queixes de la Secretària d'Afers Estrangers mexicana, Rosario Green, i de la Secretària de la Comissió Nacional dels

Els acords de San Andrés Larraínzar

En les parets de San Cristóbal de Las Casas les pintades fetes pel partit oficial resen: "1996, Any de la Pau i la Reconciliació Nacional". Dos anys més tard, aquest missatge s'ha convertit en una broma de mal gust. Del 13 al 16 de febrer del 1996, L'Exèrcit Zapatista d'Alliberament Nacional i el govern federal de Mèxic van aconseguir firmar els acords que d'una vegada i per totes havien de posar fi al conflicte que durant segles afectava l'estat més meridional de Mèxic, Chiapas.

El punt més important del document firmat pel sots-comandant Marcos i l'actual president de la República, Ernesto Zedillo, és el que reconeix l'acceptació per part del govern de la capital dels municipis autònoms, ajuntaments creats pels mateixos indígenes afins al zapatisme que governen segons els antics usatges maies. D'aquesta manera, els zapatistes podien crear una nova redistribució de la terra i autogovernar-se sense haver de passar per la xarxa caciquista impulsada des de la capital de l'estat, Tuxtla Gutiérrez. Els acords també demanen la reforma de l'article 27 de la Constitució. Aquest article va ser canviat durant la legislatura del president Carlos Salinas de Gortari, ara fa sis anys, com a part del procés liberalitzador de l'economia del país que exigia la firma del Tractat de Lliure Comerç amb els Estats Units i el Canadà. La reforma d'aquest article elimina els privilegis de les terres comunals i els *ejidos*, el model de propietat de la terra utilitzat per la majoria d'indígenes de tot el país. En el moment en què els acords entrin en pràctica, l'EZLN deixarà les armes i es produirà la desmilitarització de l'estat. El problema és que per arribar a aquest punt, el Congrés de la República ha de reformar la Constitució. Dos anys després de la seva ratificació, els acords de San Andrés Larraínzar encara no han arribat al Congrés, on haurien de ser discutits. Mentrestant, l'EZLN espera pacient a la selva Lacandona, tal i com demanen els acords de San Andrés, a uns 60 quilòmetres a l'est de San Cristóbal, però la tensió continua en augment i tothom s'espera una nova matança que pot arribar d'un moment a un altre. X. M.

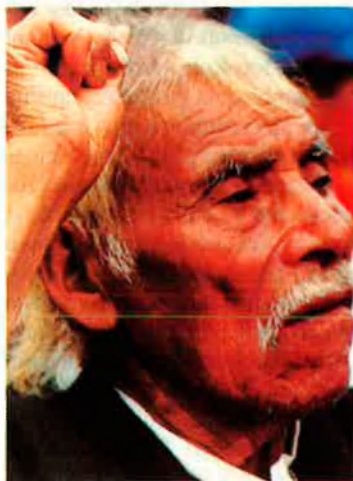

XEVI MIRÓ

Dalt, membres del govern autònom de Pol-hoi, vestits a la manera tzotzil. El govern autònom de Pol-hoi és format per un consell municipal elegit en assemblees populars sempre a la manera dels tzotzils, una de les ètnies descendents dels maies que habita la regió dels Alts de Chiapas. Al costat, un participant de l'acte de benvinguda de la marxa de zapatistes que va anar a Mèxic DF per protestar contra la matança d'Acteal.

Drets Humans, Mireille Rocatti, que acusen aquestes ONG d'incentivar el moviment zapatista. El fet és que les forces estatals de Seguretat Pública van perdre la poca credibilitat que els quedava quan el passat dia 12 de gener, i davant les càmeres de Televisión Azteca, la segona més important del país, van matar a trets una manifestant zapatista als afores d'Ocosingo, una altra zona controlada pels seguidors del sots-comandant Marcos. Aquest assassinat es va produir en el pitjor moment per al govern del president Ernesto Zedillo. Pocs dies abans, el president que volia passar a la història per les seves reformes democràtiques, havia destituït el ministre de l'Interior i el governador de l'estat per la seua manca de tacte en el conflicte. Els nous càrrecs van afanyar-se a canviar alguns dels responsables de la seguretat pública, que pocs dies després es van estrenar amb aquest nou assassinat.

La seguretat pública a la zona del conflicte. El cas és que molt pocs dubten de la responsabilitat, com a mínim passiva, de la policia en la matança d'Acteal. Les armes utilitzades, AK-47, no poden ser obtingudes amb facilitat pels indígenes i són les mateixes que utilitza l'exèrcit federal, a més, l'operació en què va acabar la matança es

va fer amb rigor i disciplina militars, fet que fa pensar que si bé els assassins poden haver estat indígenes, han estat entrenats per algun expert en la matèria com ara un ex-militar o un ex-policia. Per acabar-ho d'adobar, a poc més de cent metres del campament d'Acteal es trobava un destacament de policies de l'estat, confinats en una de les múltiples escoles que aquests dies s'han convertit en quarters. Segons els policies del lloc, en cap moment van sentir els trets ni els crits de les víctimes. El conflicte de Chiapas arrenca del temps de la Revolució Mexicana, als anys vint d'aquest segle. A partir de llavors, tot el país va viure una redistribució de la terra organitzada per la Secretaria de la Reforma Agrària,

encara existent. Malauradament, aquesta redistribució no va afectar totes les terres de Chiapas. Els terratinents, especialment els ramaders, van acollir ràpidament les sigles del Partit Revolucionari Institucional per a canviar-ne els preceptes i crear una xarxa caciquista que avui es fa quasi impossible d'eliminar. Les reformes democràtiques d'Ernesto Zedillo, dutes a la pràctica el passat 6 de juliol, no han aparegut a l'estat ni per casualitat, i els índexs de frau són alarmants: a les darreres eleccions, dotze de les divuit urnes del districte de San Juan Chamula van desaparèixer misteriosament. A més, les crisis polítiques que provoca el conflicte armat fan que el PRI ja hagi hagut de designar des de la capital el cinquè governador en quatre anys. Per al moment ja han sorgit mil teories sobre la matança d'Acteal i el fenomen dels refugiats. Per alguns es tracta de violència política generada per antigues enemistats entre els indis. Per altres, la matança d'Acteal es va produir per culpa dels drets d'un jaciment de grava que zapatistes i priistes volen explotar, i hi ha qui també parla d'una lluita de religions entre catòlics i evangelistes, força nombrosos a la zona. El fet és que Acteal és un cas violent més a la zona, el més sagnant des de 1994, però que engreixa la macabra llista de morts d'aquesta guerra de baixa intensitat provocada per un problema que afecta moltes poblacions indígenes arreu del món, la falta de terra, que des de fa cinc-cents anys està en mans d'estrangers.

Chiapas, possiblement l'estat més ric de la República Mexicana, amb la producció de més de la meitat de l'energia elèctrica del país, sempre ha estat aïllat dels centres de poder de la capital, i ha estat aquest oblit el que ha creat una xarxa equiparable a la màfia del sud d'Itàlia o al caciquisme andalús de finals del segle passat. Els homes del sots-comandant Marcos han posat el crit d'alerta davant la situació. Ells saben que ara l'objectiu més important és no caure de nou en l'oblit.

Xevi Miró (Chiapas)